

Aan: President van de KNAW, prof. dr. José van Dijck
Van: Rectoren College
Auteur: Prof. mr. Carel Stolker, rector magnificus Universiteit Leiden
Betreft: Notitie inzake gevolgen uitspraak van de Raad voor de Journalistiek
inzake de zaak-Maat
Datum: 30 juni 2017

Aanleiding en opdracht

Naar aanleiding van de 'zaak-Maat' is de vraag opgekomen naar de mate van vertrouwelijkheid in het verzorgde onderwijs aan de Nederlandse universiteiten. Prof. Maat sprak op een door een studievereniging georganiseerde bijeenkomst aan de Universiteit Maastricht. Ofschoon de bijeenkomst 'besloten' was bedoeld, bevonden zich, *undercover*, twee journalisten van RTL Nieuws onder het gehoor, die daar geluidsopnamen maakten. Dat leidde tot een reportage en vervolgens tot veel maatschappelijke en politieke opwinding, nog los van de schade die het toebracht aan de nabestaanden van de slachtoffers van de ramp met de MH17, en aanvankelijk aan prof. Maat zelf.

De Raad voor de Journalistiek heeft vervolgens geoordeeld dat het handelen van de omroep door de beugel kon en "zorgvuldig" was (uitspraak 2016/19). De Raad oordeelde dat journalisten bij hoge uitzondering *undercover* te werk mogen gaan, ook in een collegezaal:

"Uitgangspunt is dat journalisten zich als zodanig bekend maken aan potentiële gesprekspartners en tegenover hen duidelijk zijn over hun journalistieke bedoelingen. Ze doen dat ook wanneer zij niet-openbare ruimten betreden. Het afwijken van deze norm kan worden gerechtvaardigd wanneer er evident sprake is van een misstand én wanneer dit noodzakelijk is om de desbetreffende kwestie aan de orde te stellen. Daarnaast is het werken met verborgen opname-apparatuur (slechts) toegestaan wanneer dit noodzakelijk is om een misstand aan de orde te stellen.

Verder geldt in deze kwestie dat nieuwswaardig maar niet openbaar gemaakt onderzoek uit educatieve doeleinden gedeeld moet kunnen worden met (toekomstige) vakgenoten, zonder dat de betrokkenen daarbij rekening hoeven te houden dat media 'undercover' aanwezig zijn.

Dit brengt mee dat indien sprake is van een college/lezing voor uitsluitend vakgenoten dan wel voor uitsluitend (mogelijk) toekomstige vakgenoten, terwijl het college of de lezing plaatsvindt in het kader van het reguliere onderwijsaanbod en daarmee een besloten karakter heeft, een journalist in beginsel met open vizier te werk zal moeten gaan. Dit geldt ook als het een lezing betreft ten behoeve van een studievereniging op het gebied van mogelijk toekomstige vakgenoten. Het afwijken van die norm is alleen

gerechtvaardigd als, zoals hierboven aangegeven, evident sprake is van een misstand.”

De vraag is nu wat deze uitspraak voor universiteiten betekent. Prof. Maat heeft zich daartoe tot het Rectorencollege gewend, mede in de hoop dat de gezamenlijke universiteiten zich tot de civiele rechter zullen wenden. Maat benadrukt de academische vrijheid in de collegezaal waarbij immer te goeder trouw kan worden uitgegaan van een vanzelfsprekende, onbelemmerde vrijheid tot gedachtewisseling tussen docent en student in het besloten universitaire domein. Dit tenzij tevoren anders is beslist omtrent de niet-beslotenheid van zo'n bijeenkomst.

Het Rectorencollege heeft besloten niet te kiezen voor een gang naar de rechter,¹ maar, mede op verzoek van de president van de KNAW, de rector van de Universiteit Leiden gevraagd om een notitie over de mogelijke gevolgen van de zaak-Maat voor het academisch onderwijs. Op 17 mei 2017 heeft het Rectorencollege de notitie tot de zijne gemaakt.

Universitaire gedragscodes

De gedachte van prof. Maat terzake de academische vrijheid in de collegezaal, waarbij mag worden uitgegaan van een vanzelfsprekende, onbelemmerde vrijheid tot gedachtewisseling tussen docent en student, sluit aan op gedragscodes die vele instellingen hanteren. In die codes, die hun juridische grondslag vinden in art. 7.57h van de WHW, kan het gedrag van studenten wordt gereguleerd. Zo spreekt de Leidse Gedragscode van:

“een goed, veilig en stimulerend werk- en studieklimaat ..., waarbij docenten en studenten op respectvolle wijze met elkaar omgaan en waarbij wederzijdse acceptatie en wederzijds vertrouwen belangrijke waarden zijn.”

Daaraan wordt toegevoegd dat het

“... studenten niet (is) toegestaan audio- of video-opnames van colleges te maken zonder uitdrukkelijke voorafgaande toestemming van de desbetreffende docent. Indien toestemming wordt verleend, is de student slechts gerechtigd de opname voor eigen gebruik te benutten; verspreiding of publicatie van de opname op welke wijze dan ook is niet toegestaan.”

Deze codes bevestigen het door Prof. Maat gestelde, maar daarmee is de kous nog niet af.

---

¹ Zie uitvoeriger over de verhouding tussen geldende journalistieke normen en de Nederlandse civiele en strafrechtelijke rechtspraak: Volgenant, *GS Onrechtmatige Daad*, aant. VII 9.7.7, en aant. 4.7.5.1 e.v. (over verborgen camera of microfoon).

Een ontwikkeling naar 'open education'

Het hoger onderwijs heeft de afgelopen jaren een ontwikkeling doorgemaakt in de richting van meer en meer 'open education'. Waar voorheen de relatie tussen docent en zijn of haar studenten in meerdere of mindere mate als een tamelijk vertrouwelijke mocht worden gezien – waarbij het tussen student en docent gewisselde hooguit in de handgeschreven aantekeningen van studenten terecht kwam – ligt dat tegenwoordig anders.

Zo wordt een toenemend aantal colleges en werkgroepen door de opleidingen zelf digitaal opgenomen en verspreid als een regulier onderdeel van het curriculum. De opnames kunnen vervolgens, bijvoorbeeld via Blackboard, vrij gemakkelijk onder derden worden verspreid.

Voorts valt te denken aan studenten die zelf, voor eigen gebruik, audio- of video-opnames maken. Colleges, of delen daarvan, kunnen tegenwoordig via sociale media zelfs *real time* beschikbaar worden gesteld aan derden buiten de collegezaal.

Docenten verkeren tegenwoordig dus in een andere omgeving dan vroeger het geval was, deels omdat ze dat zelf zo willen, deels tegen hun zin.

Handhaving van gewenst gedrag in het reguliere onderwijs

Om als student onderwijs te kunnen volgen is in de regel inschrijving bij de instelling nodig. Op relevante momenten moet de student een collegekaart kunnen tonen, ook al zal in de praktijk, tentamens uitgezonderd, de student maar zelden naar zijn of haar collegekaart worden gevraagd. Want al zal bij kleinere studies de docent de studenten wel bij naam kennen, bij grote studies is het vanwege de aantallen studenten vrijwel onmogelijk om studenten van naam te kennen of vooraf te controleren. Dat leidt er toe dat *de facto* maar zelden zal worden gecontroleerd of de aanwezigen ook *bevoegd* aanwezig zijn.

In de meeste gevallen zal dat niet tot problemen leiden. Maar docenten moeten te allen tijde beseffen dat studenten heel gemakkelijk de geldende gedragscodes kunnen schenden. Bovendien dienen docenten zich ervan bewust te zijn dat ook *derden* (niet-studenten) zich in de collegezaal onder de studenten kunnen mengen.

Onderwijs waarin vertrouwelijke informatie wordt gewisseld

Er is onderwijs dat nog om een andere reden vertrouwelijkheid eist. In het domein van de geneeskunde dient te worden gedacht aan medische informatie die herleidbaar is tot individuele patiënten, bijvoorbeeld tijdens zogenaamde demonstratiecolleges met patiënten. Voor die gevallen eisen de desbetreffende faculteiten daarom dat de student aan het begin van zijn of haar studie een verklaring ondertekent waarin een vertrouwelijke omgang met vertrouwelijke informatie wordt beloofd. Zo eist het Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC) van zijn studenten het volgende te verklaren:

“... dat ik alles wat mij bij het volgen van mijn opleiding(en) Geneeskunde/Biomedischewetenschappen/Vitality and Ageing/Farmacie*) als geheim is toevertrouwd of mij als zodanig ter kennis is gekomen en alles waarvan redelijkerwijs aangenomen moet worden dat het vertrouwelijke informatie betreft aan niemand zal openbaren.”

En daarenboven wordt bijvoorbeeld nog specifiek bepaald:

“Medische gegevens uit het patiëntendossier mogen onder geen beding uit het ziekenhuis naar elders worden meegenomen. (...) Zonder voorafgaande schriftelijke toestemming mogen geen beeld-, geluids- of filmopnamen in het gebouw worden gemaakt.”

Schending van de vertrouwelijkheid kan leiden tot sancties jegens de student. Van de instelling, de opleiding en de individuele docent mag worden verwacht dat zij alles te doen wat nodig is om de vertrouwelijkheid van het gewisselde te garanderen.

Behalve in de geneeskundeopleiding zijn er ook ándere opleidingen waar informatie wordt gewisseld die met het oog op de belangen van derden vertrouwelijk behoort te blijven. Te denken valt aan opleidingen als psychologie, pedagogie en criminologie. Voor zover dat nog niet het geval is, dienen ook deze opleidingen hun studenten zo'n verklaring laten ondertekenen.

In al deze gevallen waarin de belangen van derden in het geding zijn mag bovendien van de docenten worden verwacht dat zij hun studenten er regelmatig op wijzen dat de gewisselde informatie een vertrouwelijk karakter kan dragen.

Handhaving in het niet-reguliere onderwijs

Voor onderwijs dat *niet* in het kader van een regulier programma wordt verzorgd, maar bijvoorbeeld door een studievereniging in de vorm van een lezing of een congres, ligt de verantwoordelijkheid voor de omgang met eventuele vertrouwelijke gegevens meer diffuus. De instelling en de organiserende vereniging dragen in dat geval een gedeelde verantwoordelijkheid.

Van de instelling mag worden verwacht dat zij de studieverenigingen wijst op hun verantwoordelijkheid terzake. Voorts mag van de instelling en haar opleidingen worden verwacht dat zij hun docenten vooraf wijzen dat de regel van vertrouwelijkheid die geldt in het reguliere onderwijs, ook daarbuiten van toepassing is.

Op haar beurt mag van de organiserende vereniging worden verwacht dat zij zich vooraf genoegzaam vergewist van de mogelijke vertrouwelijkheid van de aard van de informatie en van de maatschappelijke sensitiviteit ervan, om er daarna, zo nodig, voor te zorgen dat de bijeenkomst niet door derden kan worden bijgewoond. Waar

die vertrouwelijkheid *niet* kan worden gegarandeerd, rust op de organisator de verplichting om de docent daarvan tijdig op de hoogte te stellen.

Conclusies

- Instellingen kunnen gedragsregels aan studenten opleggen terzake van een vertrouwelijke omgang met informatie en gegevens die in de collegezaal door de docent met zijn of haar studenten wordt gewisseld. Alle universiteiten kennen dit type gedragsregels.
- Handhaving zal met name bij grote groepen van docenten evenwel maar beperkt kunnen worden gegarandeerd. Dat betekent dat docenten en studenten er te allen tijde mee rekening moeten houden dat opnamen van het in het kader van het onderwijs gewisselde ook voor derden beschikbaar komen. De niet te stuiten ontwikkelingen binnen de sociale media maakt dat opnamen door individuele studenten van het gegeven onderwijs worden gemaakt en aan derden worden doorgespeeld. Elke docent dient daarmee rekening te houden.
- Waar in het onderwijs gegevens worden gedeeld die met het oog op de privacy van derden vertrouwelijk horen te blijven, dienen de instelling, de opleiding en de docent alles te doen wat nodig is om de vertrouwelijkheid van het gewisselde te garanderen. Daarbij valt met name te denken aan het onderwijs in de geneeskunde en aan dat in de sociale- en gedragswetenschappen. Het vooraf door studenten schriftelijk laten afleggen van een verklaring is daartoe een goed instrument. Van de opleiding mag bovendien worden verwacht dat docenten ook tijdens de colleges de studenten regelmatig wijzen op het belang en de noodzaak dat de verkregen informatie een strikt vertrouwelijk karakter kan dragen. Niet-naleving van de vertrouwelijkheid dient streng te worden gestraft.
- Voor onderwijs dat *niet* door de instelling wordt georganiseerd, maar door bijvoorbeeld studenten van studieverenigingen, rust op de instelling respectievelijk de opleiding de verantwoordelijkheid dat ze de organiserende studenten wijst op hun verantwoordelijkheid terzake. Van de organiserende vereniging worden verwacht dat zij zich vooraf genoegzaam vergewist van de mogelijke vertrouwelijkheid van de aard van de te delen informatie en van de maatschappelijke sensitiviteit ervan, om er daarna, zo nodig, voor te zorgen dat de bijeenkomst niet door derden kan worden bijgewoond. Waar die vertrouwelijkheid niet kan worden gegarandeerd, rust op de organiserende vereniging de verplichting om de docent daarvan tijdig op de hoogte te stellen.
- Onderwijs is in de loop van de jaren steeds meer 'open' geworden. Die ontwikkeling is niet te stuiten, en valt in algemene zin zelfs toe te juichen. Steeds vaker maakt 'open (online) onderwijs' deel uit van het onderwijscurriculum. In die gevallen zal het de opleiding zijn die vooraf aan de docent toestemming zal hebben gevraagd om van zijn of haar onderwijs opnamen worden gemaakt.
- Een journalist, student of niet, dient bij nieuwsgaring met open vizier te werk te gaan. Dit geldt voor het reguliere onderwijs en ook als het een lezing

betreft voor een studievereniging, zoals in het geval-Maat. In het belang van de noodzakelijke vrijheid binnen het academisch onderwijs moet ook dan op misbruik worden toegezien. Een uitzondering op deze openviziernorm is mogelijk bij vermoeden van een evidente maatschappelijke misstand. De bewijslast, of dit het geval is, berust bij de betrokken journalist.